

Het emotionele aanpassingsvermogen – de kern van dierenwelzijn

– F. Ohi¹, L.J. Hellebrekers^{1,2}

Gebaseerd op: *Animal Welfare – The veterinary concept.*

Tijdschr Diergeneeskd. 2009; 134:754-5.

- 1 Namens het Platform Diergeneeskunde en Samenleving, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, te weten: N. Endenburg, H. Vaarkamp, L.J. Hellebrekers, P. van Beukelen, J. Rothuizen, F.J. van Sluijs, J.A. Stegeman, J. van Putten, F. van Knapen, J.B. Helms, A. Grone, F.L.B. Meijboom, A.A. Freriks, A. Barneveld, J.H.M. Verheijden, A. Pijpers
- 2 Voorzitter van de KNMVd

Welzijn van dieren is een begrip dat zich net als gezondheid, milieu of veiligheid op verschillende niveaus laat definiëren (12). Ondanks alle aandacht die het onderwerp 'dierenwelzijn' recent krijgt zowel binnen diergerelateerde beroepsgroepen als binnen het maatschappelijke en politieke krachtenveld, blijft de vraag wat welzijn eigenlijk is, een onderwerp van discussie.

De afwezigheid van onwelzijn

Meestal wordt dierenwelzijn negatief gedefinieerd: welzijn is dan de afwezigheid van ongerief, het ontbreken van een aangetast welzijn [dus]. Deze definitie gaat terug op een van de eerste pogingen om welzijn wetenschappelijk onderbouwd te definiëren. Door de Brambell-commissie (2) zijn in 1965 de vrijheden geformuleerd met de aanname dat dierenwelzijn was gediend wanneer dieren gevrijwaard zijn van:

- honger, dorst of onjuiste voeding;
- thermaal en fysiek ongerief;
- verwonding of ziekten;
- angst en chronische stress;
- en dieren vrij zijn om een normaal, soorteigen gedragspatroon te vertonen.

Vier van deze vijf vrijheden zijn vanuit de optiek geformuleerd dat het ontbreken van een negatieve toestand ('onwelzijn') de aanwezigheid van welzijn betekent. Ook de Nederlandse overheid hanteert deze visie: het Ministerie van LNV noemt in haar nota Dierenwelzijn van oktober 2007 (7) de vijf vrijheden 'parameters voor een goed dierenwelzijn' en de Wet op de dierproeven vertaalt 'welzijnsbewaking' vooral naar het voorkomen van 'ongerief'. Het positieve aspect van welzijn (wel zijn) blijft in deze, en vergelijkbare, definities en concepten veelal buiten beschouwing. Recent wordt daarom getracht om welzijn op een meer positieve manier te benaderen. Mench (6) stelde dat het begrip welzijn de aanwezigheid van positieve en negatieve gevoelens veronderstelt, niet alleen de afwezigheid van lijden, en sluit zich daarmee aan bij Duncan (3; 4): "[...] welzijn gaat over zowel positieve als negatieve gevoelens en dus over de bevrediging van wensen en behoeftes".

De dierlijke perceptie

De meest recente ontwikkeling zet een belangrijke verdere stap door de waarneming van het dier zelf bij welzijnsconcepten te betrekken: "Dierenwelzijn is de kwaliteit van het leven zoals die door het dier zelf ervaren wordt" (1). Dergelijke concepten houden rekening met de huidige wetenschappelijke – en ook maatschappelijke – inzichten over het bewustzijn van dieren die er van uitgaan dat (gewervelde, maar deels ook ongewervelde) dieren emoties niet alleen acuut beleven maar ook aan contexten en ervaringen relateren en, afhankelijk daarvan, een bepaald emotioneel aanpassingsvermogen bezitten (9). Vanuit een biologisch perspectief en in relatie tot ethische waarden en normen kan welzijn beschouwd worden als een interne toestand die door het individu zelf als positief wordt ervaren. Een individu dat zijn eigen toestand als negatief ervaart, verkeert dus in een staat van onwelzijn (in deze is het begrip 'slecht wel-

Definitie:

Een individu verkeert in een staat van welzijn wanneer het in staat is, zich aan zijn levensomstandigheden aan te passen en daarmee een toestand kan bereiken die het als positief ervaart.

zijn' onlogisch, maar net zoals slechte gezondheid gebruikelijk). Het moge duidelijk zijn dat welzijn (als positieve toestand) en onwelzijn (als negatieve toestand) een continuum vormen: Naarmate het dier meer de grenzen van zijn eigen aanpassingsvermogen nadert, kan zijn welzijn in het geding komen. Als het dier niet meer in staat is zich aan te passen aan een situatie, wordt een toestand bereikt die wordt gekenmerkt door fysiologische reacties en gedragingen die geen aanpassingswaarde hebben. De ontwikkeling van biologisch niet zinvol gedrag geeft geen blijk van aanpassing: stereotiep gedrag bijvoorbeeld is een pathologische 'aanpassing' op omstandigheden, die het aan-

– de kern
van dierenwelzijn

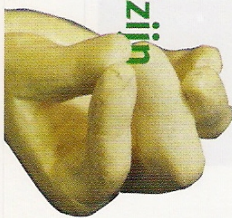
passingsvermogen van het individu overschrijden.

De objectiveerbare component van het aanpassingsvermogen van een individu is zijn biologisch functioneren binnen een bepaalde context. Naast het fysiologisch gezond zijn, is een belangrijke indicator voor het functioneren van een dier het vertonen van natuurlijk gedrag. Niet objectiveerbaar is de beoordeling van de welzijnstoestand door het individu zelf als 'goed' of 'wel' – de eigen waarneming is per definitie subjectief en kan behoorlijk afwijken van een objectieve, bijvoorbeeld fysiologische parameter. In deze zin is 'welzijn' (als subjectieve waarneming) dan ook niet objectiveerbaar. Het biologisch functioneren van een individu binnen een bepaalde context kan echter op basis van bepaalde observaties en meetbare indicatoren kwantitatief en kwalitatief op welzijn worden beoordeeld.

Beoordeling van welzijn

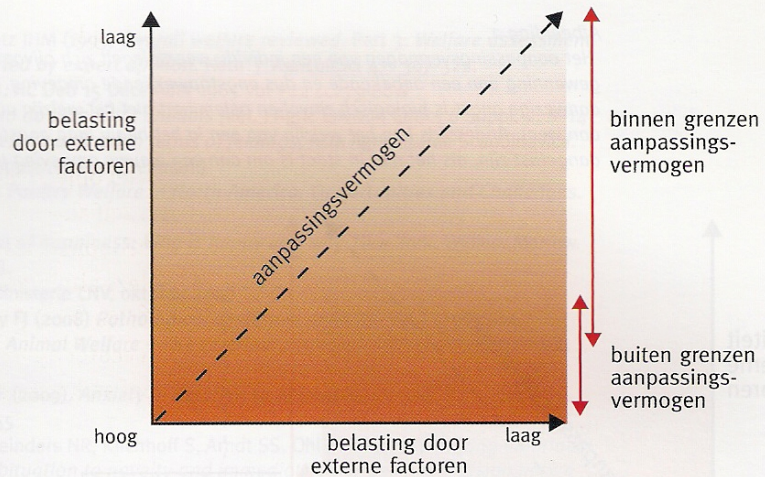
Voor de beoordeling van welzijn dient een verschil gemaakt te worden tussen een acute situatie en de lange-termijnsituatie van een individu. Voor de acute situatie zijn de vijf vrijheden een goed uitgangspunt: als een individu vrij is van negatieve prikkels en zijn natuurlijk gedrag kan uitoefenen, kan zijn acute toestand als 'niet slecht' (of vrij van onwelzijn en/of ongerief) worden gekenmerkt. Zoals al gezegd is een positieve toestand echter meer dan de afwezigheid van een negatieve toestand en wordt bijvoorbeeld gekenmerkt door de aanwezigheid van positieve emoties. Er zijn weinig gedragsuitingen die uitsluitend verbonden zijn aan positieve emoties, zoals spelgedrag. Andere gedragingen, kunnen, afhankelijk van de context, zowel positieve emoties als afnemende negatieve emoties weerspiegelen, zoals exploratie- of socio-positief gedrag. Negatieve gedragingen als gevolg van negatieve emoties tonen echter de, op dit specifieke moment (acuut dus), afwezigheid van welzijn aan.

– de kern van dierenwelzijn

Voor de lange-termijnsituatie geldt echter dat het ondergaan van negatieve ervaringen/toestanden alleen dan het aanpassingsvermogen van een individu te boven gaat als deze niet door positieve ervaringen/toestanden gecompenseerd kunnen worden. Een dier bijvoorbeeld dat eens per dag gevoed wordt ervaart wel degelijk honger maar weet dat hij gevoed zal worden en zijn algemene welzijnstoestand zal hierdoor niet zijn aangetast. Of het bestaan van een individu door welzijn wordt gekenmerkt, kan het best beoordeeld worden op basis van zijn aanpassingsvermogen. Het aanpassingsvermogen van een individu wordt bepaald door een complex samenspel van interne (bijvoorbeeld genetische achtergrond) en externe (bijvoorbeeld omgeving) factoren. De analyse van deze factoren is daarom cruciaal voor de relatieve beoordeling van welzijn.

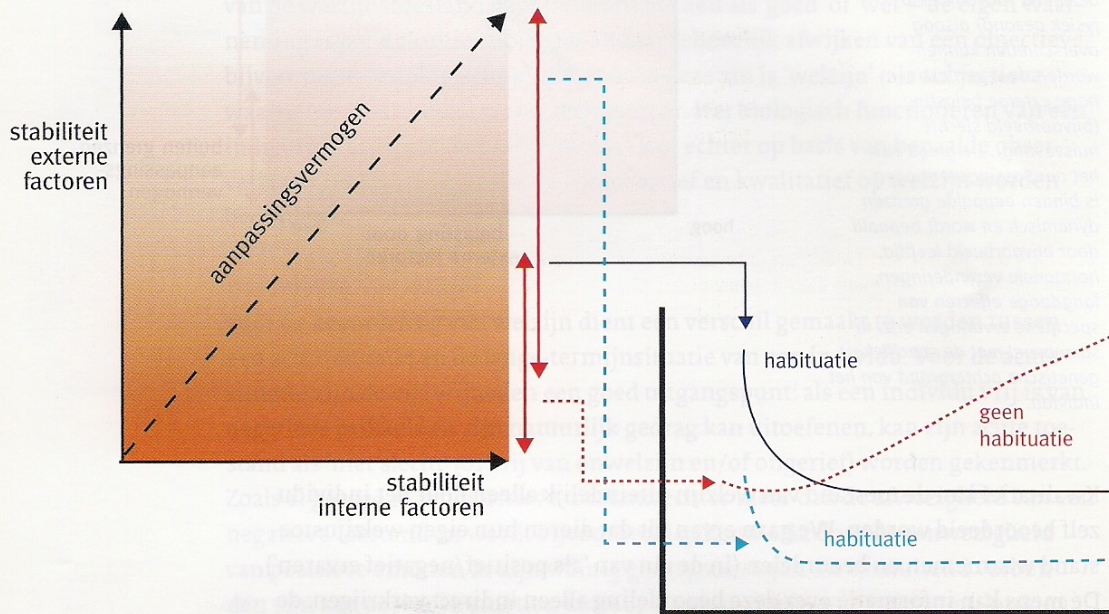
*Afbeelding 1.
De belasting door externe en interne factoren bepaalt het aanpassingsvermogen van een individu. Het aanpassingsvermogen zal ondanks een lage interne belasting (bijvoorbeeld fysiek gezond) alsnog overschreden kunnen worden door een extreem hoge externe belasting (bijvoorbeeld slechte huisvesting). De grens van het aanpassingsvermogen is binnen bepaalde grenzen dynamisch en wordt bepaald door bijvoorbeeld leeftijd, hormonale veranderingen, langdurige effecten van specifieke ervaringen enz. in samenspel met de specifieke genetische achtergrond van het individu.*

Kwalitatief kan de toestand van welzijn uiteindelijk alleen door het individu zelf beoordeeld worden. We gaan ervan uit dat dieren hun eigen welzijnstoestand waarnemen en beoordelen (in de zin van 'als positief/negatief ervaren'). De mens kan informatie over deze beoordeling alleen indirect verkrijgen: de interne (emotionele) toestand van een dier vertaalt zich terug in de interactie met zijn omgeving. Afhankelijk van zijn interne toestand zal een dier zijn reactie op de omgeving variëren. Deze variatie kan als kenmerkend voor de interne toestand (welzijn) van een individu worden gezien mits (individuele) normaalwaarden bekend zijn. Een nieuwe omgeving bijvoorbeeld zal voor een dier angstopwekkend zijn. Dit is een biologisch zinvolle reactie die ervoor zorgt dat de nieuwe omgeving voorzichtig onderzocht wordt. Zodra het individu zeker kan zijn dat de omgeving veilig is, zal zijn angst afnemen: het angstgedrag zal over de tijd heen dus afnemen en dus laten zien dat het dier in staat is, zich aan te passen aan veranderende omgevingsomstandigheden. De kortdurende afwezigheid van welzijn op het moment van eerste blootstelling aan de onbekende omgeving is biologisch zinvol en de erop volgende gewenning kenmerkt een individu met een goed aanpassingsvermogen (8; 10, 11). Deze karakteristiek vormt de kern van een goed langetermijn-welzijn. Een slecht aanpassingsvermogen kan zelf samengaan met een lage eerste angstreactie (11), wat duidelijk maakt dat een momentopname nooit toereikend is om het aanpassingsvermogen van een individu, en dus zijn welzijn, betrouwbaar te beoordelen.

Afbeelding 2.

Het aanpassingsvermogen van een individu weerspiegelt zich bijvoorbeeld in zijn gewenning aan een onbekende en dus angstopwekkende omgeving. De in het begin aanwezige angst is biologisch zinvol en belemmert niet het welzijn als het dier er aan went. Anderzijds kan het welzijn van een in het begin laag angstig individu wel aangetast zijn, als het niet in staat is om aan een nieuwe omgeving te wennen.

Bevorderen van dierenwelzijn

Als het aanpassingsvermogen van dieren het kader vormt voor hun welzijn, dan zal het streven moeten zijn om dit vermogen te bevorderen. Gezien het feit dat het aanpassingsvermogen het resultaat van het samenspel tussen de genetische achtergrond en de levensomstandigheden van het dier is, lijkt het weinig waarschijnlijk dat standaard huisvestingscondities voor alle, genetisch zeer variabele, proefdiersoorten tot een bevordering van het aanpassingsvermogen zullen leiden. Echter valt te vermoeden dat de combinatie van ervaringsarme standaard huisvesting en relatief dramatische incidenten zoals veranderingen van de sociale groep (bijvoorbeeld spenen) of transport naar een ander gebouw of instituut een enorme uitdaging voor het aanpassingsvermogen van deze dieren vormt. Feitelijk bestaat er weinig kennis over het emotionele aanpassingsvermogen van dieren en zal, om een optimaal welzijn te kunnen realiseren, meer onderzoek gedaan moeten worden naar de stam- en rassen specifieke karakteristiek van het aanpassingsvermogen van dieren.

Literatuur

- 1 Bracke, MBM, Spruijt BM, Metz JHM (1999) *Overall welfare reviewed. Part 3: Welfare assessment based on needs and supported by expert opinion.* Neth J AgricultSci 47: 307-322.
- 2 Brambell Committee (Report), HC Deb 15 December 1965 vol 722 cc279-80W
- 3 Duncan JH (1993) *Welfare is to do with what animals feel.* J Agric Environ Ethics 6 Suppl. 2, 8-14
- 4 Duncan, IJH (1996) *Animal welfare defined in terms of feelings,* Acta Agriculturae Scandinavica. Section A. Animal Science. Supplementum (Denmark)
- 5 Mench JA, Duncan IJH (1998) *Poultry Welfare in North America: Opportunities and Challenges.* Poultry Sci 77:1763-76.
- 6 Myers, DG (1992). *The pursuit of happiness: Who is happy and why.* New York: William Morrow.
- 7 Myers, DG, & Diener E. (1995).
- 7 *Nota Dierenwelzijn* (2007) Ministerie LNV, oktober 2007
- 8 Ohl F, Arndt SS, Van der Staay FJ (2008) *Pathological anxiety in animals,* Vet J 175: 18-26
- 9 Ohl F, Hellebrekers LJ (2009). *Animal Welfare – The veterinary concept.* Tijdschr Diergeneeskd, 134:754-5
- 10 Salomons AR, Arndt SS, Ohl F (2009). *Anxiety in Relation to Animal Environment and Welfare.* Scand J Lab Anim Sci 36:37-45
- 11 Salomons AR, van Luijk JA, Reinders NR, Kirchhoff S, Arndt SS, Ohl F (2010) *Identifying emotional adaptation: behavioural habituation to novelty and immediate early gene expression in two inbred mouse strains.* Genes Brain Behav 9: 1-10.
- 12 Stafleu, FR, Grommers, FJ, Vorstenbosch, J (1996) *Animal welfare: evolution and erosion of a moral concept.* Anim Welfare 5: 225-234.

All it takes to operate

B | BRAUN

AESCULAP

- Aesculap instrumentarium
- Hechtmateriaal en wondverzorging
- Desinfectie, hygiëne en overige bescherming
- Spuiten, naalden, I.V. canules en infuuspompen
- Producten voor bereiding en toediening infusie vloeistoffen
- Water voor injectie en andere infusie vloeistoffen in diverse presentaties

Bio Services is uw dealer voor een groot assortiment B. Braun producten

Bio Services
www.bio-services.nl

Bio Services
www.bio-services.nl

Eén adres voor kwaliteit, continuïteit en service

Postbus 29 5400 AA Uden
T +31 (0) 413 20 50 30 F +31 (0) 413 20 50 39
E info@bio-services.nl

MÜLLER Micro-Instruments

hechtdraad voor alle diersoorten

hechtapparaat voor alle diersoorten